

Toppari Noora

Perheiden taloudellisen eriarvoisuuden huomioiminen yhdenvertaisuuden tukemisessa varhaiskasvatuksessa

Kasvatustieteen kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Perheiden taloudellisen eriarvoisuuden huomioiminen yhdenvertaisuuden tukemisessa varhaiskasvatuksessa (Noora Toppari)

Kasvatustieteen kandidaatin tutkielma, 31 sivua, 0 liitesivua

toukokuu 2023

Tutkielmani tavoite on löytää varhaiskasvatuksessa käytettäviä keinoja, jotka ovat lapsille yksilötasolla hyödyksi taloudellisen eriarvoisuuden kokemusten lievittämisessä. Näiden keinojen löytämiseksi olen tutkinut, millainen vaikutus sosioekonomisella asemalla on lapsen elämässä. Koska taloudellinen eriarvoisuus on varhaiskasvatuksen kontekstissa vähän käsitelty aihe, toivon, että tutkielmani voisi nostaa sitä pohdinnan kohteeksi. Tutkielma on toteutettu kuvailevana, integroivana kirjallisuuskatsauksena, pohjautuen vertaisarvioituihin teoksiin ja suomalaisiin sekä kansainvälisiin tutkimuksiin.

Kirjallisuudesta esiin nousseisiin matalan sosioekonomisen aseman luomiin hankaluuksiin, kuten itsenäistymisen ongelmiin, matalaan itsetuntoon ja kiusatuksi joutumiseen, on löydettävissä ratkaisuja varhaiskasvatuksen käytännöissä. Varhaiskasvatuksen myönteinen kasvuympäristö ehkäisee kiusaamista, kannustaa terveellisiin elämäntapoihin ja antaa positiivisia mielikuvia tulevastakin sekä valmiuksia toimia akateemisesti. Ystävyysuhteet, joita varhaiskasvatuksessa tuetaan, ovat kokonaisvaltaista hyvinvointia ja kehitystä vahvistavia. Kasvattajat luovat päiväkotiympäristöön mielekkäitä puuhia, jotka tuottavat onnistumisen iloa. Tämä vahvistaa lapsen identiteettiä aikuisten lempeiden sanojen rinnalla, ja auttaa omien vahvuuksien löytämisessä. Päiväkodin puolelta vanhempien tukeminen näkyy perheen kotiympäristössä, joka vaikuttaa suoraan lapsen hyvinvointiin.

Toteuttamalla varhaiskasvatuksessa tällaista lähdekirjallisuuden pohjalta kuvailemaani pedagogiikkaa, luomme lapsille hyvää pohjaa myös tulevaa elämää varten. Tällä voi olla merkitystä myöhempiä riskejä, esim. mielenterveysongelmia, pitkäaikaistyöttömyyttä ja lasten tulevaisuuden kehoa rahatilannetta ajatellen. Tekemämme työ ei siis ulotu ainoastaan varhaiskasvatukseen, vaan voi toimia kannattelevana voimana muutenkin.

Avainsanat: sosioekonominen asema, taloudellinen eriarvoisuus, yhdenvertaisuus, varhaiskasvatus, köyhyys

Sisällys

Johdanto	4
Teoreettinen viitekehys	7
2.1 Sosioekonominen asema.....	7
2.1.1 <i>Matalan sosioekonomisen aseman vaikutus elämänlaatuun</i>	8
2.1.2 <i>Lapsiperheiden köyhyys Suomessa</i>	9
2.2 Taloudellinen eriarvoisuus.....	10
2.3 Yhdenvertaisuus taloudellisesta näkökulmasta.....	11
Tutkimuksen toteutus	13
3.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys.....	13
3.2 Tutkielman toteuttaminen.....	13
3.3 Eettisyys ja luotettavuus.....	14
Yhdenvertaisuuden tukeminen taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta varhaiskasvatuksessa	16
4.1 Varhaiskasvatuksen myönteisen kasvuympäristön vaikutus.....	16
4.2 Kasvattajien rooli.....	18
4.3 Vuorovaikutus vanhempien kanssa.....	19
4.4 Lapsen identiteetin vahvistaminen.....	20
4.5 Lasten ystävyyssuhteiden merkitys ja niiden tukeminen varhaiskasvatuksessa.....	21
Pohdinta ja johtopäätökset	23
Lähteet	27

Johdanto

Oulun yliopiston ”Moninaisuus kasvatuksessa” -kurssilla ryhmätöiden aiheita jaettaessa yksi mahdollinen valinta oli taloudellinen eriarvoisuus. Itselleni moninaisuudesta oli aina tullut ensimmäisinä mieleen kulttuurin, kielen ja etnisyyden näkökulma sekä sukupuolten moninaisuus, joten aiheena talous herätti mielenkiintoni. Ryhmätöitä tehdessä tein huomion, etten ollut pohjinnut moninaisuutta aikaisemmin tältä kannalta juuri lainkaan. Aihetta ei ole käsitelty kovin paljoa myöskään varhaiskasvatustyötä ohjaavissa, virallisissa, asiakirjoissa. Esim. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, s. 32) ”Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo” -kappaleessa kasvattajia veloitetaan tarkastelemaan kielenkäyttöään sekä vuorovaikutuksen malliaan kielen, etnisyyden, katsomusten, vammaisuuden ja sukupuolten osalta. Varallisuutta ei ole tässä mainittu, vaikka varhaiskasvatuksen arkeen kuuluu paljon tilanteita, joita on tarpeellista tarkastella tästäkin näkökulmasta. Ryhmän kesken läpikäytävät lomakuulumiset, lelupäivät ja syntymäpäivät voivat synnyttää voimakkaita eriarvoisuuden kokemuksia lapsissa.

Sosioekonomisen aseman vaikutusta ei välttämättä haluta nähdä yhteiskunnassa jo pienten lasten elämässä. Ehkä tästä syystä sen tarkastelu varhaiskasvatuksen kontekstissa on jäänyt vähäiseksi. Lapsen sosioekonomisen aseman merkitys on kuitenkin kiistämätön; esim. sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä materiaan, sillä uudet ja muita kiinnostavat asiat tuovat valtaa, jonka avulla voi jäsentää kaverisuhteita (Syrjälä, Estola & Puroila, 2013, s. 106). Tietoa aiheesta tarvitaan ja tutkielmani tarjoaa varhaiskasvatuksen henkilöstölle näkökulmia, joiden avulla voidaan käydä keskustelua eriarvoisuudesta sekä suunnitella toimintaa ja toteuttaa sitä tarpeellisella, sensitiivisellä, tavalla.

Ihmisten ja perheiden taloudellinen tilanne on ollut viime aikoina aikaisempaa enemmän esillä, sillä elämme tällä hetkellä maailmassa, jossa talous muuttuu todella nopeaan tahtiin. Hinnat nousevat ja eläminen on kalliimpaa, joten yksilöiden ja perheyhteisöjen sosioekonominen asema on muutoksessa. Esim. maaliskuussa 2023 ruuan hinta on 16,9 % korkeampi kuin vuoden 2022 maaliskuussa, ja hinnat ovat olleet nousussa jo ennen tätä (Parviala & Viitala, 2023). Ainoastaan rikkaita maita tarkasteltaessa todetaan, että puolessa niistä enemmän kuin joka viides lapsista elää köyhyudessa (Unicef, 2020, s. 36). Aihe on vaikea ja stressaava. Taloudellisen eriarvoisuuden huomioimalla voimme varhaiskasvatuksen työntekijöinä tehdä aiheesta edes hieman helpomman.

”Koulussa huudellaan kun en pääse mukaan ja heitellään pikkukolikoil”, ja ”En yleensä edes vaivaudu yrittämään. Mua ei oteta vakavasti”, ovat Pelastakaa Lapset (2015, s. 4) raportissa käsitellyjä, oikeita lasten kokemuksia taloudellisesta eriarvoisuudesta. Eräässä päiväkodissa le-lupäivänä osa lapsista toi kotoaan suosittuja konsoleita. Ryhmässä oli paljon lapsia, jotka olivat niistä hyvin kiinnostuneita. Sijaisena kuulin, kun muutenkin luonteeltaan vetäytyvämpi lapsi sanoi: ”Olisipa mullakin tuollainen pelikonsoli, niin mäkin saisin kavereita.” Nämä kokemukset ovat vain pintaraapaisu siitä, millaista ahdinkoa taloudellinen eriarvoisuus aiheuttaa lapsissa. Kuitenkin jo nämä harvat kokemukset ovat mielestäni kattava peruste sille, miksi aihetta on tärkeää tutkia.

Taloudellinen eriarvoisuus on fakta, jolle emme voi tehdä oikein mitään lasten kanssa, sillä emme voi muuttaa mm. vanhempien työllisyystilannetta. Se, mitä varhaiskasvatuksessa kuitenkin voimme tehdä, on asenteiden tarkastelu. Ympäristö, jossa lapsi kasvaa ja kehittyy, vaikuttaa arvoihin sekä kulttuuriin malleihin, jotka omaksutaan varhain (Kronqvist, 2020, s. 9). Syrjälän ja kollegoiden (2013, s. 105) mukaan lasten jokapäiväiset keskustelut nostavat esiin taloudellista eriarvoisuutta ja vertailua; uusien vaatteiden, lelujen, ym. tavaroiden esiin tuominen on hyvin tyypillistä lapsiryhmässä. He esittävät, että lasten puheenaiheet liittyvät paljolti siihen, mitä kukakin omistaa tai haluaisi saada.

Korostamalla ihmisten yhdenvertaisuutta sosioekonomisesta asemasta huolimatta jo varhaiskasvatuksessa, voimme lievittää eriarvoisuuden kokemuksia myöhemmin kouluelämässä, jossa sen vaikutukset ovat Weingerin (2000) tutkimuksen mukaan jo selviä ja raadollisia. Tutkimuksessa esitellään lasten kokemuksia, joista selviää, että matalammassa sosioekonomisessa asemassa elävät lapset koetaan muiden lasten osalta poikkeaviksi ja oudoiksi. Tutkimukseen osallistuneet vähävaraisessa perheessä elävät lapset pelkäävätkin, etteivät tule hyväksytyiksi, mikä johtaa siihen, että he ystäväystyvät pääsääntöisesti vain muiden pienituloisten kanssa.

Taloudellista eriarvoisuutta ja erityisesti lasten näkökulmaa siihen ovat tutkineet aikaisemmin Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho (2012) lasten arjessa näkyvien seikkojen pohjalta sekä Leena Syrjälä, Eila Estola ja Anna-Maija Puroila (2013), joiden tutkimus perustuu ajatukseen siitä, mitä materiaalista lapsi oikeasti tarvitsee voidakseen hyvin. Näihin kahteen tutkimukseen myös oma kandidaatin tutkielmani pohjautuu monilta osin. Opinnäytetöissä mm. Liisa Ronkainen (2019) on tutkinut taloudellisen eriarvoisuuden merkityksellistymistä varhaiskasvatuksen arjessa ja Kaisa-Leena Keimiöniemi (2019) varhaiskasvatuksen antamaa tukea lapsiköyhyyden riskeissä.

Omassa tutkielmassani tarkastelen lasten näkökulmasta sitä, miten sosioekonominen asema vaikuttaa heidän elämäänsä, ja varhaiskasvatuksen opettajan näkökulmasta, millä keinoilla me kasvattajat voimme helpottaa heidän taloudellisen eriarvoisuuden kokemuksiaan päiväkotiympäristössä. Päiväkodeissa kuluttamisen kulttuuri on jonkinlainen perusolettama ja se näkyy myös lapsissa omistamisen ilona ja estottomana asenteena kuluttamista kohtaan (Syrjälä ym, 2013, s. 108). Muutosta tähän tarvitaan myös ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Koska annamme varhaiskasvatuksessa lapsille eväitä elämän varrelle, voimme olla tässäkin asiassa kannatteleva voima silloinkin, kun lapsi ei enää kuulu varhaiskasvatuksen piiriin. Aihe ei siis koske ainoastaan varhaiskasvatustilaa, vaan negatiivisia kokemuksia lievittämällä voimme mahdollistaa elämän muodostumisen mielekkääksi myöhemminkin. Matalan sosioekonomisen aseman ylisukupolvisen luonteen purkaminen alkaa ajatuksesta, että kuka tahansa voi olla mitä vaan.

Tutkielmani rakentuu suomalaiseen varhaiskasvatukseen, jossa hyvinvointiyhteiskunnan ja sosiaaliturvan ansioista ei tarvitse huolehtia lasten kodittomuudesta tai lapsityöstä, sillä ammattilaisilla on velvollisuus huolehtia, että lapset ovat turvassa. Inhimilliset fyysiset elinolot eivät kuitenkaan poista matalan sosioekonomisen aseman aiheuttamia riskejä sosiaalisesta näkökulmasta. Aiheen liittyessä läheisesti ja jopa kietoutuessa tiukasti kiinni yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tutkielmani asettuu myös sosiologian puolelle. Pääpaino on kuitenkin kasvatustieteellisessä tutkimuksessa, sillä tutkin asiaa varhaiskasvatuskontekstissa, siellä tapahtuvien asioiden ja kehitettävien toimintatapojen näkökulmasta.

Teoreettinen viitekehys

2.1 Sosioekonominen asema

Perheen oma taloudellinen tilanne, johon vaikuttavat muun muassa työttömyys, työkyvyttömyys, palkan määrä, kuormittavuus työn luonteen osalta ja terveystilanne, määrää resurssit, jotka sillä on käytössään (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 191). Näitä resursseja, hyvinvoinnin aineellisia voimavaroja, ovat tulot, muu omaisuus sekä perheen asumistaso (Terveystieteiden tutkimuskeskus [THL], 2021). Lueteltujen tekijöiden vaikutus perheen jokaisen yksilön hyvinvointiin on varsin vahva (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 92).

Sosioekonomiseen asemaan luetaan pääoman lisäksi mahdollisuudet, jotka perheellä on omaisuuden kasvattamiseen (THL, 2021). Olennaisesti myös moniin resursseihin liittyvällä vanhempien koulutustasolla on merkittävää vaikutusta tähän (Jäntti, 2010, s. 69). Valittu ammatti määrää osaltaan käyttäytymistämme sekä on yleisesti ottaen perimmäisin vaikuttaja siihen, miten tuleamme taloudellisesti toimeen, ja sen kautta hallitsee kulutusmahdollisuuksia ja asumistasoa (THL, 2021).

Ammatin ja yksilön työelämällisen aseman määräytymisen lisäksi koulutus on hyödyksi tietojen ja taitojen lisääntymisen sekä arvojen muokkaantumisen kannalta (THL, 2021). Jalovaara (2020, s. 100) esittää, että myös asenteissa on huomattu olevan eroja koulutusryhmän mukaan, ja kaikkien näiden tekijöiden yhteisvaikutus luo mahdollisuuksia tai rajoitteita elämäntilanteemme kohtaamiimme hetkiin. Jalovaara (2020, s. 97–100) tuo esille, että yleistetyksi korkeakoulutettujen tavoitteet tukevat lasten kehitystä, sillä ne sisältävät toiveen vakaasta perhe-elämästä, jonka katsotaan edustavan läsnäolevuutta ja kypsyyttä.

Koska korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevalla yksilöllä ei ole niin paljon ulkopuolelta tulevia rajoitteita, hän kykenee keskittymään itseensä ja omiin mielenkiinnonkohteisiinsa ja usein kokee siihen myös sosiaalisesta ympäristöstään kannustusta, elinpiirin ollessa yhtäläinen (Dixon, Keltner, Worrell & Mello, 2017). Dixon ja kollegat (2017) havaitsivat tutkimuksessaan, että vapaa-ajan elämän lisäksi perheen hyvällä sosioekonomisella asemalla on positiivinen vaikutus myös lasten myöhempään koulumenestykseen, joka puolestaan on koko elämäntilanteeseen myönteisesti ja kannattelevasti vaikuttava tekijä.

2.1.1 Matalan sosioekonomisen aseman vaikutus elämänlaatuun

Vaikka perheen vanhemmat pyrkisivätkin pitämään taloudelliset huolensa ja niiden vaikutukset koko perheen elämään vain omana tietonaan, esikouluikässä olevat lapset kykenevät aistimaan, ovatko vanhemmat tilanteensa vuoksi kykeneviä takaamaan lastensa turvallisuuden (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 101). Monet pienillä tuloilla elävät ihmiset kokevat pitkittynyttä stressiä, sillä he joutuvat tasapainotella raha-asoidensa kanssa päivästä toiseen ja tämä kiihdyttää terveyttä sekä vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua (Luhtakallio & Junnilainen, 2022, s. 186). Elämäntilanteen ollessa vanhempien mieltä painava, monet lapsen kehityksen kannalta oleelliset asiat voivat päästä kärsimään; talousongelmat vaikuttavat selkeästi suoraan lapseen, sillä vanhempien hoivakäyttäytyminen ei pääse kehittymään normaaliksi huolien viedessä aika- ja energiaresursseja hoivasta ja huomiosta, jotka olisivat muuten lapseen suunnattavia (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 99). Kodin vuorovaikutus ja yleinen ilmapiiri saattavat muodostua lasta stressaaviksi, jolloin voidaan havaita ongelmia sosiaalisissa taidoissa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s.14).

Lapset, jotka elävät matalan sosioekonomisen aseman omaavassa kodissa, kokevat yleisesti muita enemmän psykosomaattisia oireita, ovat huolestuneempia perheestään ja riippuvaisempia televisiosta sekä kokevat haasteita itsenäisyydessä ja oma-aloitteisuudessa (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 100). Myös ongelmat itsetunnossa ja tunnetaidoissa ovat sitä yleisempiä, mitä matalammassa sosioekonomisessa asemassa perhe elää, ja myöhemmin ne voivat johtaa puutteelliseen taloudelliseen menestykseen, rikollisuuteen, sairauksiin ja mielenterveysongelmiin (Koivusilta, 2020, s. 151–152).

Vanhempien eron ja sen myötä yksinhuoltajuuden lisääntyminen keskittyy vähemmän koulutuneisiin perheisiin; tähän asemaan kuuluvilla perheillä yksinhuoltajuuden yleisyys on kaksinkertainen verrattuna korkeammin koulutettuihin perheisiin (Jalovaara, 2020, s. 98). Monet yksinhuoltajaperheet ovat sosioekonomiselta asemaltaan epävakaimmassa asemassa, ja yhteiskunnallisesti muuttuva talous vaikuttaa heihin ensimmäisenä sekä suurimmalla volyyymilla. (Hiilamo ym, 2022). Yhteiskunnalliselta tasolta tarkasteltuna, näissä perheissä lapset kokevat myös muita resurssien menetyksiä, sillä vanhemmille tyypillisen matalan koulutustason vuoksi heidän asemansa työelämässä on heikko (Jalovaara, 2020, s. 97).

Merkittävin perheen ulkopuolinen tekijä, joka vaikuttaa keskeisesti arjen ihmissuhteiden sujumiseen on työelämään osallistuminen vanhemman osalta (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 98). Kuten sosioekonomisen aseman määrittelyluvussa esittelin, Vuorisalon ja Eerola-Pennasen

(2017, s. 191) mukaan työn kuormittavuus on yhteydessä resurssien jakautumiseen. Yleisesti ihmiset, jotka ovat kouluttautuneet korkeammin, ovat työhönsä tyytyväisempiä, kuin matalamman koulutuksen omaavat (Virolainen, 2012, s. 49). Työn kuormittaessa vanhempaa, arjen eri osa-alueet, perhe-elämä ja työ, voivat olla suhteessa toisiinsa jännitteisiä (Lahikainen & Paavonen, 2011, s. 98).

Matalaan sosioekonomiseen asemaan sijoittuvan perheen jäsenet keskittyvät usein tavoitteidensa, kiinnostuksen kohteidensa ja sosiaalisten suhteidensa kehittämisen sijaan enemmän ulkoisiin kriiseihin ja muihin uhkaaviin tai rajoittaviin tekijöihin (Dixson ym, 2017). Harrastuksiin, kulutukseen, juhliin ja tapahtumiin osallistumisen mahdollisuudet ovat pienet (Koivusilta, 2020, s. 148).

2.1.2 Lapsiperheiden köyhyys Suomessa

Muihin EU-maihin verrattuna, Suomen köyhyysaste on yleiseltä ja myös lasten tasolta huomattavasti keskiarvoa pienempi (Jäntti, 2010, s. 67). Kallion ja Hakovirran (2020, s. 14) mukaan köyhyyden ilmenemisen luonne on Suomessa suhteellinen; heikot taloudelliset resurssit aiheuttavat rajoittuneisuutta sosiaaliseen toimintakykyyn ja osallistuminen yhteiskunnan oletettuun elämäntapaan ei onnistu. He lisäävät, ettei kuitenkaan absoluuttista köyhyyttä, jossa perustarpeita ei kyetä täyttämään, koeta. Euroopan Unioni on linjannut lapsen olevan köyhä, mikäli hänen perheensä tulot yhtä perheen jäsentä kohden ovat alle köyhyysrajan (Jäntti, 2010, s. 66). Lasten elämässä köyhyys voi näkyä hyvin arkisina asioina, mm. ruuan määrässä ja laadussa, vaatteiden kunnossa, vapaa-ajan viettämisessä sekä asumisolosuhteissa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 14).

Kelan tutkijaryhmän tekemässä tutkimuksessa (2022) selvisi, että vuodesta 2021 vuoteen 2022 jopa 62 000 kotitaloutta joutui köyhyysrajan alapuolelle, ja näin köyhyysaste nousi 2,5 prosenttiyksikköä aiemmasta. Tutkimuksessa arvioitiin näistä kotitalouksista 16 000 olevan lapsiperheitä. Tulosten mukaan eniten kärsivät ne lapsiperheet, joissa on yksi vanhempi ja näin ollen tästä ryhmästä 22 % kuuluu nyt köyhyysrajan alapuolelle.

Köyhyyden lähikäsite, huono-osaisuus, on hyvinvoinnille oleellisten ja aktiivisen toimijuuden mahdollistavien tekijöiden puuttumista ja näiden vajavaisuuksien kasaantumista (Kallio & Hakovirta, 2020, s. 9). Aikaisemmin tutkielmassani määritelty matala sosioekonominen asema sisältää juuri näitä huono-osaisuuden tunnuspiirteitä. Hyvinvointi taloudellisesta, sosiaalisesta ja

terveydellisestä näkökulmasta ei ole optimitasolle yltävää, eivätkä elinolot ole yhteiskunnallisesti toivottavina pidettyjä (Kallio & Hakovirta, 2020, s. 9–10).

Jäntti (2010, s. 69) tuo esiin, että kaikissa EU-maissa, Suomen mukaan lukien, lasten köyhyysriski on lähes kaksi kertaa suurempi kuin keskimääräinen riski joutua köyhyyteen, jos he elävät yksinhuoltajaperheessä. Muita Jäntin listaamia riskejä ovat vanhempien matala koulutustaso ja perheen rakenne. Sosioekonomisen aseman ja sen seurausten ollessa ylisukupolvisia, lasten tuleva pienituloisuus, pitkäaikaistyöttömyys, toimeentulotuen tarve ja oppivelvollisuuden laiminlyönti korreloivat vanhempien asemaan niiden osalta (Jäntti, 2010, s. 73; Luhtakallio & Junnilainen, 2022, s. 186).

2.2 Taloudellinen eriarvoisuus

Vuorisalon ja Eerola-Pennasen (2017, s. 191) mukaan eriarvoisuuden käsitteen määrittely on nähty haasteellisena, sillä yhteisöjen välillä on eroja suvaitsevaisuuden ilmentämisessä sekä erilaisuuden käsittelyssä. He määrittelevät eriarvoisuudeksi erilaisuuden muuttumista ensin yksilön elämää haittaavaksi ja sitten osallistumista sekä vaikuttamista kaventavaksi tekijäksi. Nyky-yhteiskunnan kulutuskeskeisen luonteen vuoksi, lapsissa eriarvoisuuden tunteita herättävät heidän kulutusresurssinsa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 17).

Valitettavasti jo pienten lasten välillä on vertailua, erottelua ja kiusaamista (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 190). Yksi tekijä, jonka perusteella sosiaalisiin ryhmiin jakaudutaan, on mahdollisuus kuluttamiseen sekä kuluttamista edellyttävät tilaisuudet ja näin ryhmien välille saattaa muodostua sosiaalista etäisyyttä ja elinpiirien jakautumista (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 17). Kulutus, jota tapahtuu vapaa-ajan vieton ympärillä, on perheille tärkeää yhteiskuntaan kiinnittymisen sekä osallistumisen kokemusten kannalta ja lasten kohdalla se näkyy oleellisena osana oman identiteetin luomisessa sekä toivottaviin viiteryhtiin liittymisessä esim. harrastuksen kautta (Niemelä & Raijas, 2010, s. 118).

Thernborn (2014 s. 62–63) jakaa eriarvoisuuden kolmeen eri luokkaan; elämänehtojen eriarvoisuuteen, eksistentiaaliseen eriarvoisuuteen ja resurssien eriarvoisuuteen. Näistä elämänehtojen eriarvoisuus tarkoittaa hänen mukaansa sosiaalisesti rakentunutta eriarvoisuutta, jolla on vaikutusta ihmisten elinmahdollisuuksiin, eksistentiaalinen eriarvoisuus riippumattomuuteen, arvokkuuteen, vapauteen ja kunnioitetuksi tulemiseen liittyvää, ihmisarvoa koskevaa eriarvoi-

suutta ja resurssien eriarvoisuus sitä, että yksilöillä on käytössään resursseja epätasaisesti muihin verrattuna. Eriarvoisuutta tullaan kohtaamaan aina, sillä yhteiskunnallisella tasolla ei ole mahdollista saavuttaa tilannetta, jossa jokaisella siihen kuuluvalla yksilöllä olisi yhtäläiset resurssit käytössään, minkä takia sen tunnistamisen, ilmenemisen ja sen aiheuttamien seuraamusten tarkastelu nousee tärkeäksi eriarvoisuuden kohtuullisena pysymisen kannalta (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 193).

Erilaisuuden ja eriarvoistumisen käsitteiden erillään pitäminen on kriittistä, sillä vaikka yksilö olisi ryhmästä jollain ominaisuudellaan poikkeava, se ei automaattisesti tee hänestä eriarvoista muihin ryhmän jäseniin nähden; eriarvoisuuden luovat prosessit, jotka ovat yksilöitä heidän erojensa vuoksi arvottavia ja näin myös heidän toimintaansa rajoittavia (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 191). Näitä prosesseja, jotka eriarvoisuutta synnyttävät ja ylläpitävät, ovat etäännyminen, ulossulkeminen sekä hierarkisointi (Therborn, 2014, s. 77).

2.3 Yhdenvertaisuus taloudellisesta näkökulmasta

Yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksen kontekstissa on vilpittömästi samojen mahdollisuuksien ja tilaisuuksien järjestämistä oppimista kohtaan jokaiselle ryhmän lapselle (Eerola-Pennanen & Turja, 2017, s. 156). Yhdenvertaisessa ympäristössä yksilöön liittyvät tekijät eivät vaikuta siihen, millä tavalla hänet kohdataan ja miten häntä kohdellaan (Opetushallitus [OPH], 2022, s. 32). Jokaisella on oma kokemusmaailma sekä näkökulma, ja tämän julki tuominen avaa oven yhdenvertaisuudelle (Eerola-Pennanen & Turja, 2017, s. 156). Yhdenvertaisuus ei tarkoita sitä, että kaikki yksilöt olisivat keskenään samankaltaisia (OPH, 2022, s. 32).

Lapsia koskevat päätökset tehdään Suomessa Yhdistyneiden kansakuntien [YK] Lapsen oikeuksien sopimukseen pohjautuen.

Sopimuksen mukaan,

Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin. (1989, toinen artikla)

Arvoperustaltaan tähän YK:n sopimukseen pohjautuva OPH:n Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022, s. 20–21) velvoittaa, että varhaiskasvatuksessa viedään eteenpäin yhteiskunnallemme oleellisia, demokraattisia, arvoja; yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsia tuetaan ihmisyyteen, eli totuuteen, hyvyyteen, kauneuteen, oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan, kasvamisessa (Eerola-Pennanen & Turja, 2017, s. 156).

Yhdenvertaisuutta ja myös tasa-arvoa suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on tarkasteltu hyvin yhteiskunnallisella tasolla. Opetushallitus [OPH] (2023) on julkaissut uutisen, josta selviää, että 1.6.2023 alkaen varhaiskasvattajat velvoitetaan yhdenvertaisuuslain (1325/2014) nojalla koamaan yhdenvertaisuussuunnitelma, jonka tarkoituksena on aktiivinen yhdenvertaisuutta lisäävä toiminta lapsiryhmässä. OPH perustelee yhdenvertaisuussuunnitelman luomisen tärkeyttä sillä, että se takaa yhdenvertaisuuden vahvistamisen eteen tehtävän työn jokapäiväisessä arjessa. Se nostaa esiin jo varhaiskasvatuksessa, aikaisemmin ainoastaan kouluissa tehdyn, suunnitelman laatimisen, koska yhdenvertaisuuden avaintekijät omaksutaan lapsuuden aikana.

Opetus- ja kulttuuriministeriön [OKM] julkaisusta (2022, s. 8–17) tulee selville, että vuodesta 2019 Suomen valtio on myöntänyt varhaiskasvatukselle erityisavustuksia, joiden tarkoituksena on yhdenvertaisuuden lisääminen. Näissä erityisavustuksissa on kiinnitetty huomiota matalampan sosioekonomiseen asemaan kuuluviin alueisiin; hyvinvointia näillä alueilla pyritään lisäämään avustuksen kautta. Varhaiskasvatuksen asema tässä yhdenvertaisuuden lisäämisen prosessissa koskien eriarvoistumiskehitystä, on OKM:n mukaan huomioitu tukemalla erityisesti päiväkotaja alueilla, joilla on paljon työttömyyttä ja vieraskielisyyttä sekä koulutusaste on matala. Panostamalla yhdenvertaisuuteen jo varhaiskasvatuksessa, voidaan julkaisun mukaan ehkäistä alueellisesti jakautuneita lasten osaamiseroja koulumaailmassa.

Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tutkielmani tavoite on selvittää sosioekonomisen aseman vaikutus lasten elämässä, ja löytää keinoja, joilla lasten yhdenvertaisuutta taloudellisesta näkökulmasta voitaisiin tukea. Tavoitteeni on myös tuoda taloudellinen eriarvoisuus tarkasteltavaksi myös varhaiskasvatuksen kontekstissa. Tarkoituksena ei ole hyvän sosioekonomisen aseman poistaminen tai piilottaminen, sillä sen hyödyt ovat kiistattomat, ja jokaisella on oikeus olla onnellinen omasta elämästään, vaan se, ettei yhdenkään lapsen tarvitsisi kokea olevansa huonompi kuin muut. Kuten matalaa sosioekonomista asemaa ja sen vaikutuksia elämänlaatuun tarkastellessani havaitsin, matala sosioekonominen asema tuottaa muutenkin paljon vaikeuksia yksilön elämään. Varhaiskasvattajat voivat omilla ja ryhmänsä toimintamalleilla helpottaa lasten ja perheiden elämää edes hiukan, ja haluan nostaa tarkasteluun tämän vaikutusvallan.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten lasten yhdenvertaisuutta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa perheen taloudellisesta eriarvoisuudesta huolimatta?

Tutkielmani käsittelee yhdenvertaisuuden tukemista varhaiskasvatuksen arjessa ja käytänteissä. En juurikaan tarkastele poliittisia ratkaisuja tai yhteiskunnallisesti muutettavia asioita. Tutkielman tulokset ovat siis lapsille hyödyksi yksilötasolla.

3.2 Tutkielman toteuttaminen

Tutkimuskysymykseeni pyrin vastaamaan toteuttamalla aiheesta kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, analysoiden ja yhdistellen tietoa kirjallisuudesta sekä aiheesta tehdyistä tutkimuksista. Salminen (2011, s. 6) määrittelee kuvailevaa kirjallisuuskatsausta yleiskatsaukseksi, jossa tutkimuksen kohde kuvataan laaja-alaisesti, ja sen ominaisuuksia pystytään luokittelemaan. Hänen mukaansa tällaisessa yleiskatsauksessa ei ole jyrkkiä sääntöjä, ja aineistojen käyttö on vapaampaa. Tutkielmassani olen tutkimusten lisäksi käyttänyt muuta kirjallisuutta ja ajankohtaisia uutisia avaamaan aihetta. Salminen (2011, s. 8) myös erittelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen haarat, narratiivisen ja integroivan muodon, joista oma tutkielmani on integroiva. Uuden tiedon tuottaminen jo valmiiksi tutkitusta ilmiöstä sekä sen monipuolinen käsittely kuuluvat hänen mukaansa kuvailevaan integroivaan kirjallisuuskatsaukseen.

Sopivien aineistojen löytämiseksi käytin hakusanoina mm. termejä taloudellinen eriarvoisuus, sosioekonominen asema/socioeconomic status, lapsiköyhyys/child poverty, yhdenvertaisuus ja talous. Määrittämällä hakusanat tarkasti, haun tulokset palvelevat esitettyä tutkimuskysymystä (Salminen, 2011, s. 10). Rajasin hakua käyttämällä jokaisen hakusanan kohdalla lisäystä ”lapset” tai ”varhaiskasvatus”. Pääsääntöisesti syötin hakusanat Oula-Finnaan, joka sisältää Oulun yliopiston, eli oman yliopistoni, kokoelmat ja aineistot. Aineistojen etsiminen jatkui lähes koko kirjoittamisprosessin loppuun saakka, sillä aihe ei ollut minulle entuudestaan tuttu, ja tutkimuskysymykseeni liittyviä tuloksia löytyi tutkielmaa kirjoittaessa. ”Tulokset”-kappaleessa käsittelemäni aiheet ja näin myös niissä käytetyt lähteet määräytyivät vasta sen mukaan, mitä olin Teoreettisessa viitekehysessä selvittänyt.

Hakusanojen avulla löysin kattavasti erilaisia lähteitä, vaikka aikaisempiin opinnäytetöihin tutustuessani, ongelmaksi oli listattu lähteiden niukkuus. Toki osa lähteistä käsitteli jo vanhempien lasten kokemuksia, mutta ne antavat tärkeää tietoa siitä, mihin itse asiassa olemme puuttumassa. Ratkaisut, joita mm. kouluikäisten kanssa voidaan käyttää, ovat sovellettavissa myös varhaiskasvatuksen ympäristöön.

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 80) mukaan, muiden aineistojen pohjalta tuotettu teoreettinen teos on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. He tuovat ilmi, että tässä analyysissä käytetyt aineistot eivät ole ennalta määrättyjä ja, etteivät omat asenteet ja näkökulmat vaikuta tuottamisprosessiin tai lopputulokseen. Objektiivisena pysymistä kuvailisin itselleni helpoksi, sillä en koe, että minulla juurikaan olisi omakohtaista kokemusta taloudellisesta eriarvoisuudesta. En siis kokenut lähdekirjallisuuden kanssa ristiriitoja.

Tieteellisen tekstin kielen rakenne on sen tutkimusperustaisuuden vuoksi kaavamaisista ja määrittelevää (Luukka, 2002, s. 17). Näkökulmani aiheeseen on arkinen ja se myös sijoittuu varhaiskasvatuksen arkeen. Olen käyttänyt tekstissä arkisempaakin kieltä, jotta lasten kokemukset tulevat kuulluiksi sellaisina kuin ne ovat, heidän suuhunsa sopivina.

3.3 Eettisyys ja luotettavuus

Saadut tulokset ovat relevantteja ainoastaan, mikäli ne on tuotettu hyvän tieteellisen käytännön mukaan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2012, s. 6). Kasvatustieteen kandidaatin yliopisto-opinnot ovat antaneet mielestäni hyvän pohjan tieteen tekemiselle. TENK:n (2012 s. 6–7) ohjeessa hyvä tieteellinen käytäntö määritellään kaikessa siihen liittyvässä toiminnassa

lain ohjaamaksi, avoimeksi, vastuulliseksi ja kunnioittavaksi menettelytavaksi, jonka toteutumisesta tutkija on itse vastuussa. Menetelmänä kirjallisuuskatsaus perustuu jo tehtyihin, valmiisiin tutkimuksiin. Kirjoittajan on tarkoitus muodostaa teksti aiempiin teoksiin pohjaten (Luukka, 2002, s. 19). Teoreettisen viitekehyksen sekä tulosten osiot tutkielmassani rakentuvat vertaisarvioitujen, luotettavien lähteiden tietoihin. Lähteiden aiheuttaman pohdinnan sekä aiheesta nousevat omat ajatukseni olen sijoittanut tutkielman loppuun ”Pohdinta ja johtopäätökset”-kappaleeseen.

Integroivaan kirjallisuuskatsaukseen kuuluu keskeisenä asiana kriittinen tarkastelu (Salminen, 2011, s. 8). Potentiaaliini aineistoihin kunnolla tutustumalla ja tähän aikaa käyttämällä varmistin, että tutkielmani juontaa juurensa eettisestä tuotannosta. Pohdin kuitenkin, onko se, ettei minulla juuri ole aiempaa tietämystä aiheesta, vaikuttanut tutkielmaani jollakin tasolla. Ennen kuin osallistuin Oulun yliopiston ”Moninaisuus kasvatuksessa” -kurssille, olin päättänyt tutkielmani aiheen koskevan tunne- tai kehotunnekasvatusta, joista olin ollut jo koko opintojen ajan kiinnostunut ja näin niistä myös tietoutta kerännyt. Tämän suunnitelman sijaan päätin aloittaa täysin puhtaalta pöydältä taloudellisen eriarvoisuuden teeman kanssa, sillä se herätti mielenkiintoni niin suuresti. Ennakkotietoja ei siis ollut, ja tutkielman teko käynnistyi siitä, että itse tutustuin aiheeseen alkutekijöistä. Kuvaamani asetelma tutkielmaa kohtaan saattoi olla hyödyksikin, sillä sen vuoksi perehdyin täysin kaikkeen, mitä tutkielmassa nostin esiin. Luulen, että myös objektiivisena pysyminen tuntui minusta helpolta, sillä näkökulmani oli tällainen.

Aiheeni koskee monille vaikeita tunteita herättävää teemaa, joten sitä on syytä lähestyä sensitiivisellä tavalla. Tieteellisen tekstin tunnuspiirre on rehellisyys (TENK, 2012, s. 6). On tutkittu fakta, että matala sosioekonominen asema voi johtaa määrittelyluvussa esittelemiini vaikeuksiin elämän varrella. Näin ei kuitenkaan ole jokaisen kohdalla, huono-osaisuus ei automaattisesti luo esim. mainitsemiani Koivusillan (2020 s. 151–152) kuvailemia mielenterveysongelmia ja muita sairauksia tai rikollisuutta.

Valitsin aiheeni osittain sen ajankohtaisuuden vuoksi. Koska taloudelliseen eriarvoisuuteen suuresti vaikuttavat tapahtumat, kuten ruuan ja muun elämisen hinnan nousut, ovat vasta uusia ilmiöitä, ei tutkimuskirjallisuudessa ole vielä näihin liittyviä aineistoja. Kaikki tieto on kuitenkin mielestäni hyväksi, ja taloudellisen eriarvoisuuden kokemusten lievittäminen varhaiskasvatuksessa tapahtuu varmasti samalla tavalla ajankohdasta riippumatta.

Yhdenvertaisuuden tukeminen taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta varhaiskasvatuksessa

4.1 Varhaiskasvatuksen myönteisen kasvuympäristön vaikutus

Varhaiskasvatukseen siirtyminen on lapsille elinpiiriä laajentava, kodin ulkopuolinen, ympäristö, jossa lapselle tutut, totut perinteet, toimintamallit, arvot ja katsomukset saavat lisäksi erilaisia toiminta- ja ajattelutapoja, joiden tarkoitus on opettaa taitoja lähiyhteisössä toimimiseen ja sen monimuotoisuuden ymmärtämiseen (OPH, 2022, s. 46). Jo se, että puutteellisemmat taustat omaava lapsi ylipäättään osallistuu varhaiskasvatukseen, vähentää eriarvoisuutta (OKM, 2022, s. 15). Kasvuympäristö on yhdenvertainen ja tasa-arvoinen, jossa moninaisuutta arvostetaan (OPH, 2022, s. 21, 34). Oppimisen ilo syntyy turvallisessa päiväkotiryhmässä (Repo, 2015, s. 13).

Taitoja eettisen ajattelun, mm. oikeudenmukaisuuden, saralla harjoitellaan varhaiskasvatuksessa yhdessä kasvattajien kanssa erilaisten tilanteiden herättämien kysymysten pohjalta, turvallisessa ja hyväksyvässä ympäristössä (OPH, 2022, s. 47). Yhteiset keskustelut ja lasten kokemusten sekä ehdotusten kuuleminen ohjaa lapsia huomaamaan, miten yhdessä toimitaan ja ollaan, ja miten oma paikka osana ryhmää löydetään ketään ulkopuolelle jättämättä tai loukkaamatta (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 201). OPH (2022, s. 46) esittelee, että varhaiskasvatuksessa opetetaan asioita, kuten vuorovaikutusta ja ilmaisua, satujen, musiikin, kuvataiteen, leikin, draaman ja mediasisältöjen avulla. Se mainitsee myös erilaisten vierailijoiden ja lähiympäristön tapahtumissa ja muissa kohteissa vierailujen hyödyntämisen oppimisen kannalta.

Lapset elävät varhaiskasvatuksessa suuren osan lapsuudestaan (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 201). Mikäli varhaiskasvatus on laadukasta ja hyvää, suunniteltu ja toteutettu tasokkaasti, voi se toimia lapsen elämässä kannattelevana tekijänä sekä näin lieventää ja tasoittaa eriarvoisuuden kokemuksia, joita erilaiset elämänehdot luovat (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 191). Turvallinen ympäristö mahdollistaa jokaisen osallisuuden, ja näin se ehkäisee kiusaamista, jota turvallisen luonteisessa ryhmässä kohdataan muutenkin verrattaen vähän, sillä ilmapiiri on terveellinen (Repo, 2015, s. 80, 98, 100). Koska matalaan sosioekonomiseen asemaan sijoittuvat lapset kokevat kouluun, harrastuksiin ja lähiympäristöön liittyvät vaikutusmahdollisuutensa 50 % pienemmäksi kuin muut (Pelastakaa lapset, 2015, s. 5), on tämän pohjan luominen varhaiskasvatuksessa todella tärkeää heidän kannaltaan.

Varhaiskasvatus on äärimmäisen tärkeää lapsille, joihin köyhyys vaikuttaa, sillä tästä kasvuympäristöstä he saavat valmiuksia toimia tulevaisuudessa akateemisesti, mikä johtaa parempaan koulumenestykseen ja motivaatioon (Herbers ym, 2012). Varhaiskasvatuksessa suunnataan lapsen tulevaisuuteen; positiiviset mielikuvat tulevasta sekä vakaaseen elämäntapaan tähtääminen ovat tärkeitä itsestään huolehtimisen kannalta (OPH, 2022, s. 25). Lapsen suhteet, joihin hän itseään peilaa, ja joita hän myötäelää, ovat vahvasti liitettynä hänen elinympäristöönsä (Mäkinen, 2020, s. 99).

Perheen heikko rahatilanne ja sitä myötä aineellisten resurssien vähäisyys voi näkyä lapsen hyvinvoinnin eri puolilla; kognitiivisessa kehityksessä, fyysisessä terveydessä ja muuten kokonaisvaltaisesti hyvinvoinnissa (Unicef, 2020, s. 31). Varhaiskasvatuksessa jokainen lapsi saa kokeilla kaikkiin vuodenaikoihin liittyviä eri liikuntalajeja ja -välineitä, ja heitä rohkaistaan siihen ilon kautta (OPH, 2022, s. 50). Matalan sosioekonomisen aseman on osoitettu liittyvän ylipainoon ruuan laadun ja fyysisen passivoitumisen vuoksi (Unicef, 2020, s. 31). Päiväkodissa tarjottava ruoka on monipuolista ja terveellistä, ja tällaisia tottumuksia myötävaikutetaan (OPH, 2022, s. 50). Kodin puutteelliset resurssit vaikuttavat negatiivisesti lapsen akateemiseen suoriutumiseen (Unicef, 2020, s. 32). Varhaiskasvatuksen ympäristöissä lapsille tarjoutuu mahdollisuus opetella mm. digitaitoja päiväkodin eri välineiden ja sovellusten avulla (OPH, 2022, s. 26).

Ehkäisevä työ ja ennakointi ovat tehokkaimmat menetelmät kiusaamiseen puuttumisen kannalta; kun varhaiskasvatuksessa tiedostetaan näiden pedagogisten käytänteiden vaikutus, kiusaamista ilmenee huomattavasti vähemmän (Repo, 2015, s. 15). Aina ennakoinnissa ei kuitenkaan voida onnistua, ja silloin on puututtava eri keinoin kiusaamiseen itsessään. Taloudellisen eriarvoisuuden käsitteen määrittelykappaleessa esittelin Thernbornin (2014) luokittelemat eriarvoisuutta synnyttävät mekanismit; etäännyttämisen, ulossulkemisen sekä hierakisoinnin. Thernborn (2014, s. 78–79) asettaa näille toiminnoille vastavoimat, jotka lievittävät eriarvoisuutta ja näin ollen lisäävät yhdenvertaisuutta. Hänen mukaansa etäännyttämistä rauhoittaa erojen tasaaminen ja lähentyminen, ulossulkemista osallistaminen ja muodostuneita hierarkioita puretaan mitätöimällä valta-asemat.

4.2 Kasvattajien rooli

On ryhmän ja koko päiväkodin työtiimin vastuu rakentaa varhaiskasvatuksen ympäristöstä kaikille turvallinen paikka, niin emotionaalisesti kuin sosiaalisestikin (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 201). Varhaiskasvatuksen arvoihin liittyvä sivistys on oikein toimimisen arvostamista ja siihen pyrkimistä, sekä itseensä, muihin, ympäristöön ja tietoon positiivisesti suhtautumista (OPH, 2022, s. 20). Vallitsevat arvot synnyttävät tietynlaiseen toimintaan edellyttäviä normeja ja toiminnan paremmuusjärjestyksen luovia kriteereitä (Vienola, 2020, s. 166). Yhdenvertaisuuteen liittyviä asenteita on tärkeää pohtia henkilöstön kesken, sillä lapset mallintavat aikuisten vuorovaikutusta ja kielenkäyttöä (OPH, 2022, s. 32). Jokaisella kasvattajalla on oma näkökulmansa asenteisiin, arvoihin, moraliin sekä etiikkaan ja tämä kokonaisuus muodostuu lasten kasvu- ja kehitysilmapiiriksi, josta he oppivat ajattelua, käyttäytymistä, vakaumuksia ja eettistä tunneilmastoa (Vienola, 2020, s. 166).

Lasten luomien ihmissuhteiden ja näiden suhteiden muodostumisen tunteminen sekä niiden laadun ja niissä tapahtuvien asioiden tarkastelu on olennainen osa tasavertaisen, osallisuutta tukevan sekä itsensä arvostamista kunnioittavan toiminnan luomista (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 193, 199). Sensitiivisesti toimimalla lasten omat aloitteet tulevat kasvattajan tietoon, ja näin hän voi ohjata ja tukea lasta määrätietoisesti sekä kehitystasolle ominaisella tavalla (Repo, 2015, s. 80).

Ryhmän kasvattajien tehtävä on tunnistaa lasten vuorovaikutuksessa tapahtuvat eriarvoistavat hetket ja ominaisuudet, sekä puuttua tällaiseen toimintaan lasten ikään sopivalla tavalla (OPH, 2022, s. 32). Mikäli kasvattaja ei huomioi tai jopa kieltää erottelevan käytöksen, kuten etäännyttämisen, ulossulkemisen tai hierarkisoinnin, lapset jäävät ilman tukea merkittävän heidän luomiinsa suhteisiin vaikuttavan tekijän kanssa, jonka osalta he tarvitsisivat aikuisen apua (Therborn, 2014, s. 77; Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 190).

Eriarvoisuuden kitkeminen lapsiryhmässä tapahtuu toimintatapojen muuttamisen kautta, jolloin yksilöt saavat mahdollisuuden vaihtaa lähestymistapaansa; kyseessä ei siis ole pelkästään josakin tilanteessa eriarvoistavasti toimineen lapsen käytöksen suora muuttaminen (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 200). Se, että lapsi hyväksytään ryhmässä, ei riitä takaamaan psykososiaalisen kehityksen riittävää tukea, vaan suhteiden vuorovaikutuksellinen luonne on välttämätöntä (Repo, 2015, s. 96). Kokemusta osallisuudesta on määritelty ihmisen, ja jo pienen lapsen perustarpeeksi (Laaksonen, 2022, s. 39). Kasvattajat tukevat yhteenkuuluvuuden tunnetta

kehittelemällä lapsiryhmään toimintaa, jossa yhteistyötaidot ovat tuettuina sekä lapsille mielekkäitä puuhia, joissa he saavat kokea onnistumisen tunteita (Repo, 2015, s. 101). Aikuinen, joka antaa lapsille tukea vertais- ja ystävyysuhteiden luomisen ja niissä toimisen kanssa, ehkäisee toiminnallaan kiusaamista, jolle taloudellisesti eriarvoisessa asemassa oleminen altistaa (Repo, 2015, s. 96; Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 87). Nämä vuorovaikutussuhteet toimivat alustoina kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle (Salminen, 2017, s. 131). Positiivisen vuorovaikutuksen kokemuksilla lisäämällä kasvattaja antaa lapselle muiden kanssa toimimisesta myönteisiä tunteita ja vahvistaa toisiin ihmisiin luottamista (Repo, 2015, s. 98).

Eriarvoistumisen näkökulmaan on lasten käyttäytymisen lisäksi täydennettävä myös aikuisten omat menettelytavat ja suhteet lapsiin. Kasvattajan tekemä reflektointi omasta käytöksestä ja koko varhaiskasvatuksen ympäristön kriittinen havainnointi nostaa esiin mahdolliset eriarvoisuutta rakentavat ja ylläpitävät toimintatavat (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017, s. 193, 201). Ryhmän turvallinen ja iloinen ilmapiiri syntyy ja pysyy yllä, kun kasvattajat ovat lapsia kohtaan läsnä olevia, luotettavia ja toimivat heidän kanssaan samalla puolella; jokainen ryhmän jäsen tuntee olevansa kunnioitettu ja turvassa (Repo, 2015, s. 100).

Varhaiskasvatuksen opettajan ollessa kasvatustiimin pedagoginen johtaja, on hänen vastuullaan ohjeistaa muutakin henkilöstöä toteuttamaan varhaiskasvatusta eettisellä, autenttisella tavalla, jota pohjaavat mm. oikeudenmukaisuus, ihmisarvo ja vastuullisuus (Pesonen ym, 2020, s. 5–8). Lasta voidaan suojella mm. matalan sosioekonomisen aseman ja köyhyyden riskitekijöiltä myönteisellä asenteella; optimistisesti latautunut opettaja luo ympärilleen myönteistä minäpuhetta vahvistavaa ilmapiiriä (Kronqvist, 2020, s. 22).

4.3 Vuorovaikutus vanhempien kanssa

Lapsiperheille varhaiskasvatus on yksi heidän arkensa ensisijaisista sosiaalisista ja emotionaalisista tukijoista (Mykkänen & Böök, 2017, s. 65). Karhuniemi (2017, s. 39) määrittelee teoksessaan koulun ja kodin välistä yhteistyötä, mutta samat periaatteet pätevät myös varhaiskasvatukseen. Hän esittää tasa-arvon ja kohtaamisissa luotavan luottamuksen olevan ydinasia vuorovaikutuksen onnistumiseen. Karhuniemen mukaan myös täsmälliset rakenteet ja jaetut vastuut sekä aktiivisesti niiden mukaan toimiminen ovat edellytykset toimivaan yhteistyöhön. Monet matalaan sosioekonomiseen asemaan kuuluvat ihmiset kokevat, että heitä korkeamman sosioeko-

nomisen aseman omaavat eivät ymmärrä heidän todellista elämäänsä (Luhtakallio & Junnilainen, 2022, s. 188). Kyky asettua toisen asemaan muodostaa yhteistyöstä toimivaa ja luottamuksellista (Karhuniemi, 2017, s. 39).

Muuttuvat ja erilaiset elämäntilanteet sekä nykyajan vanhempien kohtaamat paineet voivat olla lapsiperhe-elämän kannalta haastavia ja perheen elämään negatiivisesti vaikuttavia (Mykkänen & Böök, 2017, s. 59). Tämä sisältää esim. muutokset Lahikaisen ja Paavosen (2011, s. 98) mainitseman perheen arkeen merkittävästi vaikuttavan vanhempien työtilanteen osalta. Näissä tilanteissa päiväkodin ympäristö sekä henkilöstö ovat korostuneessa asemassa, sillä rutiinit ja tutut aikuiset tukevat sekä vanhempia että lasta, tuoden turvaa ja pysyvyyttä (Mykkänen & Böök, 2017, s. 65). Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lapsen perheidentiteettiä niin, että lapsi kokee oman perheensä olevan arvokas (OPH, 2022, s. 21). Vahvistusta rakennetaan myös toisin päin; vanhempien suhdetta lapseen sekä tämän suhteen kehittymistä positiiviseksi ja valoisaksi tuetaan (Pesonen, ym., 2020, s. 10). Se, että vanhempia tuetaan vaikeiden asioiden äärellä, korreloi suoraan lapsen hyvinvointiin ja päiväkodista päivän päätteeksi lähteminen positiivisten tunteiden kanssa vie iloista ilmapiiriä myös kotiympäristöön (Mykkänen & Böök, 2017, s. 59, 62). Tällaisen, koko perheelle annettavan tuen, on havaittu toimivan lapsen kehitykselle suojaavana tekijänä (Unicef, 2020, s. 29).

Perheet ovat keskenään erilaisia, omanlaisensa taustat omaavia mm., sosiaaliryhmän saralla, ja heidät kaikki on kohdattava yksilöllisellä tavalla (Karhuniemi, 2017, s. 40). Lapsen etua: kasvun ja kehityksen tukemista, tavoitteleva yhteistyö onnistuu, mikäli päiväkotiki ja vanhemmat puhaltavat yhteen hiileen, toisiaan kuunnellen ja avoimesti vuorovaikuttaen (Mykkänen & Böök, 2017, s. 69). Kun vanhemmat kohdataan positiivisilla eleillä, se motivoi heitä ilmaisemaan omat mielipiteensä ja huolensa sekä luo heille myönteisen osallisuuden kokemuksen (Karhuniemi, 2017, s. 39). Tämän luonteinen vuorovaikutussuhde mahdollistaa ammattikasvatustajien näkemysten muodostumisen perheen vanhemmille ominaisiksi ja heidän toteuttamaansa kotikasvatusta vahvistavaksi (Mykkänen & Böök, 2017, s. 69).

4.4 Lapsen identiteetin vahvistaminen

Lapsen identiteetin, hänen tapansa nähdä itsensä omasta ja toisten ihmisten näkökulmasta, tukeminen on kannatteleva tekijä hänen kasvussaan ja kehityksessään (Repo, 2015, s. 89). Varhaiskasvatusympäristöllä ja siellä tapahtuvilla asioilla on rooli jokaisen lapsen itsetunnossa ja

identiteetissä (Pesonen, ym., 2020, s. 6). Varhaiskasvatuksen työntekijät voivat vahvistaa lapsen tervettä identiteettiä tarjoamalla ryhmässä oppimisen iloa, onnistumisen kokemuksia, lempeää vuorovaikutusta ja siihen kannustamista sekä osallisuutta (Mäkinen, 2020, s. 108). Kokemukset yksilön suhteesta ympäristöönsä muokkaavat identiteettiä (Repo, 2015, s. 89; Mäkinen, 2020, s. 99). Syrjälän ja kollegoiden (2013, s. 105) tutkimuksen mukaan varhaiskasvatusympäristössä luodaan lasten identiteettejä materiaalistien asioiden kautta. Myös kokemukset ”köyhänä olemisesta” muuttuvat elämän ja sen sisältämien kokemusten myötä (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 16).

Päiväkodissa oma paikka ja rooli ryhmän jäsenenä kehittävät lapsen identiteettiä osallisuuden kokemusten rinnalla (Mäkinen, 2020, s. 99, 110). Kasvattajien sanat vaikuttavat identiteetin kokemukseen; se, millaisena lasta kuvaillaan, antaa hänelle itsestään muiden näkökulman (Repo, 2015, s. 89). Mikäli tällä viestinnällä lapsi sijoitetaan sanoissa ja suhtautumisessa sosiaalisesti tiettyyn rooliin, häneen luodaan tässä oletus tietystä käyttäytymismallista (Mäkinen, 2020, s. 110).

Kun lapsi kokee herättävänsä positiivisia tunteita muissa, hänen identiteettinsä kypsyy terveelliseksi (Repo, 2015, s. 89). Tämä terveellinen identiteetti johtaa siihen, että lapsi näkee itsensä arvokkaana, hänen suhtautumistapansa uusiin asioihin muodostuu positiiviseksi sekä hän huomaa omat vahvuutensa (Laaksonen, 2022, s. 30). Lapsen vahvuuksien hahmottaminen ja niiden korostaminen varhaiskasvatuksessa auttaa häntä kehittymään vastoinkäymisistä huolimatta pärjääväksi yksilöksi (Kronqvist, 2020, s. 21). Se, että lapsi tuntee tulevansa nähdyksi, on edellytys identiteetin rakentumiselle ja varhaiskasvatuksessa aikuisilla on avaimet näiden nähdyksi ja kuulluksi tulemisen kokemusten antamiselle (Mäkinen, 2020, s. 108). Lapsen kokemus yhteenkuuluvuuden tunteesta omassa päiväkotiryhmässään, vahvistaa hänessä ilmeneviä elämää kantavia piirteitä; pystyvyyttä ja sinnikkyyttä (Kronqvist, 2020, s. 21). Samastuminen muihin ryhmän jäseniin ja sitä kautta oman itsensä kokeminen toimii identiteetin kautta (Mäkinen, 2020, s. 99).

4.5 Lasten ystävyysuhteiden merkitys ja niiden tukeminen varhaiskasvatuksessa

Lapsilta elämän merkityksellisiä asioita tiedusteltaessa, painopiste on hyvänlaatuisissa ihmissuhteissa (Unicef, 2020, s. 23). Laaksonen (2022, s. 36–37) mukaan se, että lapsi saa kokea arjessaan hyväksyviä ja tasapuolisia kohtaamisia vertaissuhteissaan, on monimuotoinen hänen kehitystään vahvistava tekijä. Hän luettelee mm. toimivien vuorovaikutussuhteiden luomisen

muiden kanssa, toisen näkökulmasta asioiden tarkastelun omaa mielipidettään arvostaen, ystävien tukena olemisen ja kompromissien olevan taitoja, jotka kehittyvät päiväkotiryhmässä leikin avulla. Kokemukset myönteisistä ihmissuhteista lisäävät yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia, vahvistavat minäkuva ja rakentavat positiivista mielikuvaa ikätovereiden kanssa toimimisesta (Unicef, 2020, s. 23; Laaksonen, 2022, s. 37). Sosiaaliset taidot tuottavat tunteen siitä, että ystäväystyminen muiden kanssa on helppoa, ja näin ne ovat hyvinvointia lisääviä taitoja (Unicef, 2020, s. 10). Unicefin (2020, s. 26) tutkimuksen mukaan lapset, jotka kokevat kuuluvansa kouluyhteisöön, saavat parempia oppimistuloksia ja he ovat myös tyytyväisempiä elämäänsä.

Lasten parissa työtään tekeillä aikuisilla on vaikutusmahdollisuus lasten ystävyysuhteiden rakentamiseen sekä niiden ylläpitoon (Carter & Nutbrown, 2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, s. 31) tätä vaikutusmahdollisuutta lähestytään leikin näkökulmasta; leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustettaessa aikuisilla on tilaisuus huomioida sitä supistavia asioita ja huomioiden pohjalta parannella toimintatapoja, jotta jokainen saa kokea iloa yhdessä olemisesta.

Arjen käytäntöjä, joihin henkilöstön tulisi kiinnittää huomiota lapsen leikkiin mukaan pääsemisen, ja tätä myötä ystävyysuhteiden rakentamisen kannalta ovat Carterin ja Nutbrownin (2016) mukaan hetket, joissa lapsi joutuu siirtymään leikistä tai leikkienjaosta osittain pois. He listavat tällaisiksi esimerkeiksi välipalajahetket, vessassa käymisen sekä vielä tehtävän tai muun toiminnan suorittamisen pariin jäämisen, kun osa lapsista on valmiita. Ratkaisuksi tällaisiin tilanteisiin Carter ja Nutbrown tarjoavat vapaan leikin osuuden arvostamista ja kasvattajien panostamista lasten välisiin suhteisiin tutustumisessa mm. havainnoinnin keinoin. Heidän mukaansa tämän tietoisuuden avulla kasvattajalla on mahdollisuus vahvistaa lasten ystävyysstrategioita sekä tuoda ystävyysuhteet tekijöiksi, jotka edistävät oppimista ja hyvinvointia.

Pohdinta ja johtopäätökset

Tutkimuskysymykseeni; Miten lasten yhdenvertaisuutta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa perheen taloudellisesta eriarvoisuudesta huolimatta? vastaaminen ei ole yksinkertaista. Taloudelliseen eriarvoisuuteen ja matalan sosioekonomisen aseman riskeihin liittyy paljon tekijöitä, joihin emme voi suoraan vaikuttaa. Lahikaisen ja Paavosen (2011, s. 101) käsittelemä turvallisuudentunne, ja Luhtakallion sekä Junnilaisen (2022, s. 186) mainitsema perheen kokema pitkittynyt stressi, ovat vaikutuksemme ulottumattomissa. Työntekijänä onkin tärkeää pysyä itselleen armollisena, ja keskittyä niihin asioihin, jotka ovat työmme äärellä. Tietenkin on myös tällaisia keinoja, kuten omien asenteiden ja sitä mukaan toiminnan tarkastelu ja lasten välisten ystävyys-suhteiden tukeminen, joihin voimme kiinnittää huomiota, ja sitä myötä helpottaa eriarvoisuuden kokemuksia sekä niiden seuraamuksia.

Koska nyky-yhteiskunta on hyvin kulutuskeskeinen, taloudellinen eriarvoisuus voi olla päälle päinkin hyvin näkyvää jo pienten lasten arjessa. Aikuisten luomat materiaalista ympäristöä koskevat arvotukset voivat johtaa jopa kilpailuun mm. lasten vaatetuksessa (Syrjälä ym, 2013, s. 106). Matala sosioekonominen asema tuo muutenkin paljon stressiä perheelle sekä riskejä lapsen tulevaisuuden kannalta, ja sen lievittäminen edes varhaiskasvatusympäristössä on mahdollista ja arvokasta. On syytä kiinnittää huomiota siihen, miten materiaa, omistamista ja kulutusta käsitellään varhaiskasvatuksessa. Kasvattajilla on potentiaalinen asema päiväkodissa kuultavien kulutustarinoiden muokkaamiseen (Syrjälä ym, 2013, s. 111). Kyse ei siis ole ainoastaan lasten omistamien asioiden kommentoinnista, vaan myös siitä haaveilemme aina lasten kuullessaan ulkomaanmatkoista tai uudesta autosta. Myös päiväkodin lelujen ja askarteluvälineiden hyödyntäminen mahdollisimman tehokkaasti, loppuun saakka, ja säännöt siitä, miten tavaroita kohdellaan, antavat erilaisen arvostuksen jo omistamaamme kohtaan.

Syrjälän ja kollegoiden (2013, s. 111) tutkimustulos: ”Itsensä toteuttaminen ei näyttäisi edellyttävän välttämättä muuta kuin vaikkapa tyhjän tilan tai pahvilaatikoita”, saa pohtimaan sitä, mikä on alun perinkään tuonut uudet lelut niin suureen arvoon. Varhaiskasvatuksessa huomion kiinnittäminen ja kannustaminen tällaiseen Syrjälän ja kollegoiden esiintuomaan luovaan toimintaan, ja muutenkin liiallisesta kulutuksesta pois päin pyrkiminen tuovat esiin sitä, mikä oikeasti on tärkeää.

Varhaiskasvatuksessa asioita käsitellään leikin kautta. Leikki on lapsille oppimisen väline (OPH, 2022, s. 22). Mielestäni taloudellisen eriarvoisuuden tuomaa ahdinkoa voisi käsitellä

leikin keinoin, mm. pohtimalla lasten kanssa yhdessä, mikä elämässä on välttämätöntä ja tärkeintä. Unicefin (2020, s. 23) tutkimuksessa lapset arvottivat läheisiä ihmissuhteita muiden asioiden edelle. Luulen, että muita lasten ja aikuistenkin mielestä korvaamattomia asioita ovat turvallisuus, onni, ilo ja itsensä toteuttaminen. Näitä asioita tarkasteltaessa huomataan, että ne ovat saatavilla ihmisille kaikista yhteiskuntaluokista. Myös sen käsittely, että kaikki eivät tavoittele samoja asioita elämässä, ja jokaisella ihmisellä on omat mielenkiinnonkohteensa ja ”juttunsa”, voi normalisoida jokaista sosioekonomista asemaa.

Tekemäni kandidaatin tutkielma on saanut minut tietenkin pohtimaan aihetta myös omalla kohdallani ja kiinnittämään enemmän huomiota toimintaani. Huomasin, että olin tiedostamatta toiminut tavalla, joka on eriarvoistava taloudellisesta näkökulmasta. Lapsia on helppo lähestyä mm. kysymyksellä ”Onpa sinulla hieno paita! Onko se uusi?” Tiedostettuani tämän, olen vaihtanut lähestymistapaani. Varhaiskasvatuksen opettajan työssä itsensä kehittäminen ja ammattitaidon ylläpito on pohja pedagogisesti toimimiselle (Pesonen, ym., 2020, s. 6). Sen sijaan, että kommentoimme vaatetusta tai ulkonäköä muuten, voimme nostaa esiin esim. lapsen iloisen olotilan; ”Onpa sinulla kaunis hymy! Oletko iloisella tuulella?”

Koen, että varhaiskasvatuksen opettajan työssä moniin hankaluuksiin löytyy vastaus itsereflektion kautta. Näen reflektion laadukkaana pedagogiikan avaintekijänä. Tämä laadukas kasvatus on Vuorisalon ja Eerola-Pennasen (2017, s. 191) kuvailun mukaan lapselle kannatteleva tekijä ja eriarvoisuuden kokemusten lieventäjä. Meillä on siis kallisarvoinen asema, jota oikein käyttämällä voimme tehdä suuriakin muutoksia. Kuten Dixson ja kollegat (2017) sekä Koivusilta (2020) toteavat, kiinnostuksen kohteiden kehittäminen, harrastukset ja tapahtumiin osallistuminen jäävät pienituloisessa perheessä usein toteutumatta. Varhaiskasvatuksessa meillä on mahdollisuus käyttää paljon erilaisia välineitä mm. liikuntaan, musiikkiin ja muuhun itsensä ilmaisemiseen. Siksi on tärkeää, että suunnittelemme ja toteutamme monipuolista toimintaa, jotta lapset pääsevät kokeilemaan ja näkemään asioita, joihin heillä ei välttämättä ole tilaisuutta muussa ympäristössä.

Lapsen identiteetin tukemisen kohdalla pohdin, miten voisimme varhaiskasvatuksessa edistää sitä, ettei kukaan identifioituisi ”köyhäksi”, jotta jokainen voisi nähdä unelmansa saavutettavina, eikä lapsuudenperheen matala sosioekonominen asema asettuisi niille esteeksi. Kuten Repo (2015, s. 89) toteaaakin, lapsen kuvailulla on merkittävä osuus siihen, miten hän alkaa rakentamaan kuvaa itsestään muiden silmin. Lapset huomaavat paljon asioita, joita heidän ympärillään tapahtuu, vaikka olisivatkin aikuisen silmin keskittyneitä muuhun. Olen itse kuullut

erään päiväkodin henkilökunnan puhuvan toisilleen lapsiryhmässä siitä, miten surkeaa on, kun tietyillä lapsilla on Tokmannista hankitut talvivaatteet, eikä esim. Reiman toppahaalareita. Tällainen on mielestäni epäammattimaista käytöstä, monet asiat lähtevät meidän kasvattajien asenteista.

Perheen elämäntilanne ja varallisuus tulevat usein näkyville lasten vaatteista ja leluista (Syrjälä ym, 2013, s. 105). Tästä syystä monissa päiväkodeissa jopa käytännöiksi kehittyneet lelupäivät ja naamiaiset ovat riskitekijöitä taloudellisen eriarvoisuuden kokemiselle. En tarkoita, että näistä pitäisi kokonaan luopua, mutta konsepteja on mielestäni tarpeellista muuttaa. Halloweenaamiaiset tai hassun hatun vappuhulinat ovat hauskuutta ja iloa tuottavia asioita, jotka saattavat jäädä lasten muistiin pitkäksi aikaa. Voimme kuitenkin toteuttaa nämä ilman, että lisäämme perheen ahdinkoa ja lapsen mahdollisia hankalia tunteita, esim. askartelemalla asut varhaiskasvatuksessa. Näin jokaisen lapsen muistot esim. näistä juhlista voisivat olla positiiviset, sen sijaan, että joku muistaisi ne hetkinä, jolloin tunsivat olevansa eriarvoisessa asemassa.

Minua hämmentää se, että aihe tuntuu olevan vain vähän tutkittu ja esiin nostettu. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä olisi tietoutta lasten taloudellisen eriarvoisuuden kokemuksista, riskitekijöistä, ja niitä lieventävistä seikoista, jotta pystymme puuttumaan asiaan ja auttamaan lapsia. Olen helpottunut siitä, että saamani tulokset ovat kuitenkin sen luonteisia, että niitä toteutetaan laadukkaassa varhaiskasvatuksessa muutenkin, vaikkei tarkoituksena olisikaan juuri taloudellisen eriarvoisuuden kokemusten helpottaminen. Näin myös päiväkodeissa, joissa asiaa ei välttämättä ole aktiivisesti pohdittu, on löydettävissä monia matalan sosioekonomisen aseman omaavan lapsen ja perheen tukemisen keinoja.

Yhdenvertaisuutta määrittellessäni esittelemäni tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman pakolliseksi tuleminen jokaisessa päiväkodin ryhmässä on herättänyt julkista keskustelua, jota itse olen seurannut eri varhaiskasvatuksen opettajien Facebook-ryhmistä. Osa kokee, että suunnitelmassa käsittelyyn tulevat asiat toteutuvat jo itsestään varhaiskasvatusympäristöissä, ja suunnitelman laatiminen nähdään ”ylimääräisenä paperityönä”. Itse olen sitä mieltä, että kun kasvatustiimi istuu rauhassa alas laatimaan, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus saadaan toteutumaan, voi suunnitelmaan nousta asioita, jotka olisivat jääneet muuten piiloon, mm. tutkimani taloudellinen eriarvoisuus. Koen, että kirjoitettuja ja oikeasti esiin nostettuja ohjeita on myös helpompaa lähteä toteuttamaan. Omasta mielestäni uudistus on positiivinen ja tarpeellinen.

Kuten Mykkänen ja Böök (2017, s. 65) määrittelevät, varhaiskasvatuksen työntekijöinä olemme perheille tukea antava yhteisö. Unicefin (2020, s. 29) tutkimuksesta selviää, että koko perheelle

annettava tuki on lasta suojaava tekijä. Sensitiivisellä vuorovaikutuksella on siis merkitystä ja tekemämme työ ei lopu työpäivän päätteeksi, vaan sen positiiviset vaikutukset voivat näkyä perheen arjessa kotonakin. Varhaiskasvatus on otollinen paikka huomata perheen mahdolliset sosiaaliset ongelmat, ottaa asiat puheeksi ja tarvittaessa ohjata perhe tarpeellisten sosiaalipalveluiden pariin. Itse haluan luoda ympäristön, jossa mitään teemaa ei tarvitsisi pitää salaisuutena, ja vanhemmat uskaltaisivat avautua, mikäli heidän mielenpäällään on murheita. Kuvailmani avoimuus pätee myös lasten kohdalla. Mielestäni lasten ei tietenkään tarvitse murehtia ”aikuisten asioista”, jollaisia rahahuolet ovat. Kuitenkin ihan kaikesta avoimesti puhuminen lapsen kehitystasolle sopivalla tavalla on tärkeää, sillä lapset joka tapauksessa aistivat ja huomaavat ympärillään tapahtuvat asiat, ja pohtivat niitä.

Tulevana varhaiskasvatuksen opettajana tutkielmani sai jälleen kerran pohtimaan sitä, miten tärkeä kyseessä oleva työ on. Lapsen kokemus siitä, että, varhaiskasvatusympäristössä hänestä välitetään, häneen uskotaan ja luotetaan, on suuri suojaava tekijä, vaikka muut ympäristöt olisivatkin kehityksen kannalta haitallisia (Kronqvist, 2020, s. 21). Perheen matalaan sosioekonomiseen asemaan kuuluu monia riskejä lapsen tulevaisuuden kannalta, mutta myös nykyhetkim. vanhempien stressin ja mielenterveyden ongelmien osalta voi olla psyykkisesti haastava. Itselleni työstä tekee hyvin merkityksellistä se, että siihen kuuluu oikeasti mahdollisuus auttaa ja olla mukana muuttamassa yksilöiden nykyistä elämää sekä tulevaisuutta positiiviseen suuntaan.

Koska taloudellinen eriarvoisuus ei ole ollut kovin paljon käsitelty aihe, on jatkotutkimuksia ajatellen mikä tahansa siihen liittyvä tutkimus erittäin tervetullutta. Suunta, johon oma tutkielmani prosessin edetessä hieman lähtikin, eli matalan sosioekonomisen aseman luomien riskitekijöiden ehkäiseminen tulevaisuutta ajatellen, on aihe, johon itse haluaisin palata pro gradu -tutkielmassani. Mielestäni muita otollisia jatkotutkimuksen aiheita olisivat jonkin tutkielmani tulosten aihealueen; myönteisen kasvuympäristön, kasvattajien roolin, vanhempien kanssa tehtävän vuorovaikutuksen, lapsen identiteetin tai ystävyysuhteiden merkityksen, yhdistäminen taloudelliseen eriarvoisuuteen ainoana tekijänä. Tällainen asetelma mahdollistaisi laajemman tietoisuuden lisäämisen ja moninaisempien näkökulmien esiin nostamisen tietyn aiheen tiimoilta. Perheen muuttuvan taloudellisen elämäntilanteen tutkiminen olisi myös mielenkiintoista, ja nykyisen yhteiskunnan tilanteen vuoksi ajankohtaista ja tarpeellista. Miten perhettä ja lasta tuetaan, kun tulot yhtäkkiä romahtavat tai vähenevät? Myös näkökulma siihen, millaisilla keinoilla perheen yhteisöllisyyttä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa, nousi mielenkiinnonkohteekseni tutkielmani aikana lapsuudenperheen laajan kokonaisvaltaisen vaikutuksen vuoksi.

Lähteet

- Carter, C. & Nutbrown, C. (2016). *A Pedagogy of Friendship: young children's friendships and how schools can support them* (s. 396–413). Routledge Taylor & Francis Group. Haettu osoitteesta: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669760.2016.1189813?scroll=top&needAccess=true&role=tab>
- Dixon, D.D., Keltner, D., Worrell, F.C. & Mello, Z. (2017). *The magic of Hope: Hope mediates the relationship between socioeconomic status and academic achievement* (s. 507–515). *The journal of educational research*. Haettu osoitteesta: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00220671.2017.1302915>
- Eerola-Pennanen, P. & Turja, L. (2017). Yhdenvertaisuus ja moninaisuus. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). *Valloittava varhaiskasvatus – oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* [Adobe Digital Editions -versio]. Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517686532>
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Tampere: Juvenes Print. Haettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>
- Herbers, J.E., Cutuli, J.J., Supkoff, L.M., Heistad, D., Chang, C-K., Hinz, E. & Masten, A.S. (2012). *Early Reading Skills and Academic Achievement Trajectories of Students Facing Poverty, Homelessness, and High Residential Mobility* (s. 366–374). *Feature Articles*. Haettu osoitteesta: <https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/0013189X12445320>
- Hiilamo, A., Räsänen, T., Korpela, T., Mukkila, S., Mäkinen, L. & Ristikari, T. (2022). Kansaneläkelaitos: *Hintojen nousun vaikutuksia lapsiperheköyhyyteen voidaan lieventää vain vähän lapsilisäjärjestelmän muutoksilla*. Haettu osoitteesta: <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6774>
- Jalovaara, M. (2020). Erkanevia elämänkulkuja? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemuotoihin. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huonosuaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Jäntti, M. (2010). Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen tutkimusosasto. Haettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

- Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020). Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Karhuniemi, T. (2017). Kodin ja koulun välinen viestintä. Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.) *Verkosto vahvaksi – toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524518055>
- Koivusilta, L. (2020). Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Kronqvist, E-L. (2020). Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523700758>
- Laaksonen, V. (2022). *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523702417>
- Lahikainen, A-R. & Paavonen, E.J. (2011) Perhe ja lapsen hyvinvointi. Teoksessa Oksanen, A. & Salonen, M. (toim.) *Toiminnallisia loukkuja – Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Luhtakallio, E. & Junnilainen, L. (2022) Sisukkaat selviytyjät: lähiöiden pienituloiset. Teoksessa Kantola, A., Aaltonen, S., Haikkola, L., Junnilainen, L., Luhtakallio, E., Patana, P., Timonen, J. & Tuominen, P. *Kahdeksan Kuplan Suomi – Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat* [Adobe Digital Editions -versio]. Gaudeamus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523457454>
- Luukka, M-R. (2002). Mikä tekee tekstistä tieteellisen. Teoksessa Kinnunen, M. & Löytty, O. (toim.) *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Mykkänen, J. & Böök, M-L. (2017). Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* [Adobe Digital Editions -versio]. Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517686532>

- Mäkinen, M. (2020). Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.elibrary.com/book/9789523700758>
- Niemelä, M. & Rajjas, A. (2010). Lapsiperheiden kulutus ja perheen sisäinen päätöksenteko. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Haettu osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Turenki: Hansaprint Oy. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf
- Opetushallitus. (2023). *Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen tulee pakolliseksi varhaiskasvatuksessa – uusi sivusto julkaistu varhaiskasvatustoimijoiden tueksi*. Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2023/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelman-laatiminen-tulee-pakolliseksi>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2022). *Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua – oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevan työryhmän loppuraportti 2022*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:30. Haettu osoitteesta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164346/OKM_2022_30.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Parviala, A. & Viitala, K. (2023). *Uusi ennätys: Ruoan hinnan nousu kiihtyy taas – katso tästä, mitkä tuotteet nousevat nyt nopeimmin ja mitkä hitaimmin*. Yle uutiset. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/a/74-20022081>
- Pelastakaa Lapset. (2015). *Entten tentten pelistä pois! Lapsen ääni 2015-raportti lasten kokemuksia köyhyydestä ja osallisuudesta*. Haettu osoitteesta: https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUOMI.pdf
- Pesonen, J., Karlsson, J., Lahdenperä-Laine, J., Lahin, L., Mankinen, T., Pakanen, A., Pihlainen, R-L. & Sutinen, S. (2020). *Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet*. Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Helsinki: PunaMusta. Haettu osoitteesta: https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf
- Repo, L. (2015). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.elibrary.com/book/9789524519113>

- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta: https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salminen, J. (2017). Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim). *Valloittava varhaiskasvatus – oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* [Adobe Digital Editions -versio]. Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517686532>
- Syrjälä, L., Estola, E. & Puroila, A-M. (2013). Mihin tarvitaan trendileluja? Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* [Adobe Digital Editions -versio]. Helsinki: Gaudeamus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524958189>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2021). *Eriarvoisuus*. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>
- Thernborn, G. (2014). *Eriarvoisuus tappaa*. Tampere: Vastapaino.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* [Adobe Digital Editions -versio]. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki. Haettu osoitteesta: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- UNICEF Innocenti, ‘Worlds of Influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries’, Innocenti Report Card 16, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, 2020. Haettu osoitteesta: <https://www.unicef-irc.org/child-well-being-report-card-16>
- Vienola, V. (2020). Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* [Adobe Digital Editions -versio]. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523700758>
- Virolainen, H. (2012). *Kokonaisvaltainen työhyvinvointi*. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Vuorisalo, M. & Eerola-Pennanen, P. (2017). Eriarvoistuminen ja kamppailut omasta asemasta. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim). *Valloittava varhaiskasvatus – oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* [Adobe Digital Editions -versio]. Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517686532>
- Yhdistyneet Kansakunnat. (1989). *Lapsen oikeuksien sopimus*. Haettu osoitteesta: <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>

Weinger, S. (2000). *Economic Status: Middle Class and Poor Children's Views* (s. 135–146). *Children & Society* 14 (2). Haettu osoitteesta: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1099-0860.2000.tb00161.x>